

«XALQARO LOYIHALAR VA TA'LIM DASTURLARIDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR»

mavzusidagi 2-sonli ko'ptarmoqli xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi

O'SMIRLAR MA'NAVIY-AXLOQIY RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Jabborov Jamshid Azimovich

Xalqaro innovatsion universitet
dotsenti, falsafa fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD)

Hozirgi vaqtda davlat va ta'lim tizimi hozirgi jamiyatni va har bir shaxsni rivojlantiruvchi asosiy omili bo'lgan ma'naviy-axloqiy tarbiya kontseptsiyasini faol ravishda ishlab chiqmoqda va amalga oshirmoqda. ma'naviy tanazzul, pragmatizm, hayot mazmunini yo'qotish, erta yoshdagi axloqsizliklar – bularning barchasi hozirgi jamiyat va shaxsni tavsiflaydi, jamiyatning ma'naviy inqirozi va shaxsning axloqiy salomatligini yo'qotishidan dalolat beradi

O'smirlik davri 11-15 yoshni qamrab oladi. Aksariyat o'qituvchilar va ota-onalar bu davrni eng qiyin deb hisoblashadi. Bu bosqichda o'smirga ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni anglashga yordam berish, o'z xatti-harakatlarini nazorat qilishga, o'z harakatlariga mas'uliyatli bo'lishga o'rgatish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi va ota-onalar vakili bo'lgan maktab o'smirga, ya'ni ularda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga yordam berishi muhim. Bu jarayon juda muhim, chunki u o'smirning shaxs sifatida rivojlanishining birinchi bosqichidir. Bu jarayonda jamiyat ham katta rol o'ynaydi, chunki o'smirlar o'z harakatlarida boshqalar tomonidan boshqariladi. Ammo ularning ta'siri har doim ham ijobiy emas. Shunday ekan, bularning barchasi va jamiyatning o'smirlarga salbiy ta'sirining oldini olish uchun ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni singdirish zarur.

Qadriyat yo'nalishlari, ma'naviy va axloqiy qadriyatlar, motivlar va maqsadlarda o'smirlarning ideallari eng aniq namoyon bo'ladi, ular zarurat, kimdandir o'rnak olish zarurati sifatida yuzaga keladi va bolani o'rab turgan voqelik namoyon bo'lishining xilma-xilligida o'ziga xos yo'l-yo'riqdir.

O'smirlikning asosiy xususiyatlaridan biri bu muhim shaxslarning o'zgarishi va kattalar bilan munosabatlarning qayta tuzishdir. Shu bilan birga, bolaning hayotida mohiyatan hukmronlik qiladigan aniq kattalar bilan munosabatlar tizimi, "o'smir – tengdoshlar" ta'riflash tizimiga nisbatan qaram turdagi munosabatlarning xususiyatlarini oladi. Aynan shu holatda o'smirlarning "boshqaga, o'ziga" toifadagi katta yoshli shaxsga munosabatini shakllantirish uchun eng qulay sharoitlar yaratiladi [4].

«XALQARO LOYIHALAR VA TA'LIM DASTURLARIDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR»

mavzusidagi 2-sonli ko'ptarmoqli xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi

O'smirlar ma'naviy qiyofasini shakllantirishda kattalarning asosiy vazifasi turli yuklama va talablarga qarab o'smirlar bilan ijobiy munosabatlarni o'rnatish, ularning shaxsiy xususiyatlari va fazilatlarini boshqarish, ijtimoiy muhitda qabul qilingan me'yorlarga ongli ravishda rioya qilish qobiliyatini rivojlantirish bilan bog'liq.

Biroq, o'smirning kattalar bilan munosabatlari qanchalik muvaffaqiyatli bo'lmasin, u hali ham tengdoshlariga bo'lgan ishtiyoqni rivojlantiradi. O'smirlar bir-biriga deyarli instinktiv jalb qilish bilan ajralib turadi. Shunday qilib, tengdoshlar bilan muloqot o'smir faoliyatining asosiy motiviga aylanadi. Bu o'smir rivojlanishining ijtimoiy holatini tashkil etuvchi va belgilovchi yana bir yangi shakllanish sifatida e'tirof etiladi.

Tengdoshlar guruhida o'smirga o'zining shaxsiy fazilatlarini, faoliyatining samaradorligini tasdiqlash, o'zini tengdoshlari bilan solishtirish, tengdoshlari orasida e'tirof va hurmatga ega bo'lish, ya'ni guruhda ma'lum bir pozitsiya yoki maqomni egallash imkoniyati beriladi. O'z tengdoshlari bilan tanishib, o'smir ko'pincha konformistga aylanadi. Aynan o'smirlik davrida o'smir o'zi sevgan va hurmat qiladigan odamlar bilan muloqotning yangi samarali shakllarini topishga, o'zini kashf etishga qaratilgan. Biroq, o'zi va boshqalar haqida fikr yuritar ekan, o'smirlar o'smirlik davrida o'zlarining nomukammalliklarini aniqlaydilar va psixologik inqiroz holatiga tushadilar. O'smirlik inqirozi o'smirni bilim va his-tuyg'ular bilan boyitadi, bu unga qiyin identifikatsiya maktabidan o'tishga va uning shaxs bo'lish huquqini himoya qilishga yordam beradi [3].

Shaxsiylashtirish kontsepsiyasiga ko'ra, A.V.Petrovskiy rivojlanishning ikkinchi bosqichi (o'smirlik) shaxsni moslashtirishning erishilgan natijalari (bolalik) – u guruhdagi hamma kabi bo'lib qolganligi va shaxsning maksimal shaxsiylashtirishga bo'lgan ehtiyojidan noroziligi o'rtasidagi kuchayib borayotgan qarama-qarshiliklardan kelib chiqadi, deb hisoblaydi. Bu bosqich shaxsning individualligini ifodalash vositalari va usullarini izlash bilan tavsiflanadi [4].

E.Erikson o'smirlik davrida o'smirning o'z burch va mas'uliyatini bajarish usullarini erkin tanlash va imkoniyatini izlashda o'zini masxara obyektini kabi his qilish yoki o'z qobiliyatiga ishonchsizlik kabi psixologik muammolarga duch kelishi aytib o'tadi [5].

O'smirlik aks ettirishning ustunligi bilan bog'liq (ratsional tarzda): uni shaxsiyat ontogenezi bosqichi sifatida ko'rib chiqish mumkin, bu shaxsiyatni shakllantirishning ichki ishi uchun "o'zida bir butun" sifatida izolyatsiyani talab qiladi. Ushbu bosqich ikki kichik bosqichga bo'linadi: o'smirlik davri va yoshlik (oqilona fikrlashga o'tish). A.S.Arsenyev ta'kidlaganidek, ikkala kichik bosqichning to'liq o'tishi insonga

«XALQARO LOYIHALAR VA TA'LIM DASTURLARIDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR»

mavzusidagi 2-sonli ko'ptarmoqli xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi

jamiyatda tarqalmasdan, balki shaxsiy kelib chiqishi va ijodiy salohiyatini saqlab qolish va mustahkamlash orqali balog'atga yetishish imkonini beradi [1].

O'smirlilik – bolalarning psixologik xususiyatlari, ularning jismoniy rivojlanishi va uning muhiti o'rtasidagi munosabatlarning o'ziga xosligi sifat jihatidan o'ziga xos tuzilishga ega bo'lgan davrdir. O'smirlarning kattalar tuyg'usi, shaxsning ichki pozitsiyasining o'zgarishi, izolyatsiya va mulohaza yuritish, yetakchi faoliyat turi sifatida individual-shaxsiy muloqot, muhim shaxslarning o'zgarishi, kattalar va boshqalar bilan munosabatlarni qayta qurish kabi psixologik xususiyatlari – o'smirlilik davrida shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishining ko'rsatkichlari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Арсеньев, А.С. Научное образование и нравственное воспитание // Психологические проблемы нравственного воспитания детей. - М., 1977. - С.30-59.
2. Кондратьев, М.Ю. Подросток в замкнутом круге общения: учебное пособие. - М.: Ин-т практической психологии; Воронеж: Изд-во НПО МОДЭК, 1997. - 336 с.
3. Мухина, В.С. Проблемы генезиса личности: учебное пособие к спецкурсу. - М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1985. - С.75.
4. Петровский, А.В. Основы теоретической психологии / А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. - М.: Изд-во АCADEMIA, 2001. - 496с.
5. Эриксон, Э. Детство и общество. - СПб.: 1996. - 592 с.
6. Жабборов, Ж.А. (2021). Интерпретация проблемы духовных потребностей в научных исследованиях ученых нашей страны. Общество и инновации, 2(5/S), 484-491. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss5/S-pp484-491>
7. Жабборов, А. М., Жабборов, И. А., & Жабборов, Ж. А. (2015). ЭТНИЧЕСКИЕ СТЕРЕОТИПЫ И ПСИХОЛОГИЯ САМОБЫТНОСТИ УЗБЕКСКОГО НАРОДА. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, (1), 80-83.
8. Жабборов, А. М., & Жабборов, Ж. А. (2016). СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ЗНАЧИМОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ПОСЛОВИЦ ПРИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, (3), 93-95.
9. Жабборов Ж.А. Маънавий эҳтиёжлар – жамият тараққиётининг мезони // «Трансформация суспільних наук: соціально-економічний, лінгвістичний, політичний та іт-виміри» II Міжнародна наукова конференція. 22.10.2021. Харків, UKR. 40-43 бет. <https://doi.org/10.36074/mcnd-22.10.2021>
10. Жабборов Ж.А. Ўзбекистонда таълим-тарбия тизимини объектив заруратга мослаштириш бўйича олиб борилаётган давлат сиёсати. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMİY JURNALI. (6), 2021 y. 19-28 b.
11. Жабборов Ж.А. Илм-фанда эҳтиёжлар таснифи. Збірник наукових праць ЛОГОС. 2021. <https://doi.org/10.36074/logos-29.10.2021.v1.34>
12. Жабборов Ж.А. Постмодерн жамият зиддиятларининг маънавий эҳтиёжлар юксалишига таъсири (фалсафий таҳлил). Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень, 149.
13. Жабборов Ж.А. Мамлакатимиз олимларининг илмий тадқиқотларида маънавий эҳтиёжлар муаммосининг талқини // Жамият ва инновациялар – Общество и инновации – Society and innovations Special Issue – 5 (2021) / ISSN 2181-1415. Impact Factor: SJIF 2021 = 5.395. B. 484-491.

«XALQARO LOYIHALAR VA TA'LIM DASTURLARIDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR»

mavzusidagi 2-sonli ko'ptarmoqli xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi

14. Jabborov J.A. Analysis of spiritual needs. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary ..., 2021.
15. Jabborov J.A. Ma'naviy ehtiyojlar rivojlanishining ijtimoiy-madaniy omillari. Innovative, educational, natural and social sciences, VOLUME 1 | ISSUE 3, ISSN 2181-1784. 2021. 30-35 b.
16. Жабборов Ж.А. Эҳтиёжлар тизимида - маънавий эҳтиёжлар. Актуальные вызовы современной науки. II Международная научная конференция. 2017. С 62-64.
17. Жабборов Ж.А. Фарб олимларининг илмий тадқиқотларида эҳтиёжлар тизимининг таҳлили. Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги – ЎЗА илм-фан бўлими (электрон журнал). 2021. Б. 316-325.
18. Жабборов Ж.А. Маънавий эҳтиёжлар–жамият тараққиётининг мезони. Материали конференцій I Міжнародна наукова конференція «Трансформація суспільних наук: соціально-економічний, лінгвістичний, політичний». Украина. 2021.
19. Jabbarov J. A. Interpretation of needs in the spiritual heritage of our ancestors. Best journal of innovation in science, research and development. ISSN: 2835-3579. 2023. SJIF: 5.493
20. Джаббаров Д.А. (2023). ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ В ДУХОВНОМ НАСЛЕДИИ НАШИХ ПРЕДКОВ. Лучший журнал инноваций в науке, исследованиях и разработках, 633–636. Источник — <https://www.bjisrd.com/index.php/bjisrd/article/view/1158>
21. Jabborov J.A. Society in his Life Spiritual of Needs Held Place. merican Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 2(1), 48–51.
22. Jabbarov J.A. INTERPRETATION OF NEEDS IN THE SPIRITUAL HERITAGE OF OUR ANCESTORS. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 633–636.